

گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان: مقایسه دانشجویان بومی و غیربومی

سیدهادی مرجانی^۱، فاطمه غلامرضا کاشی^۲

دریافت: ۱۳۹۴/۱۱/۲۵ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۱/۳۱

چکیده

مقاله حاضر به بررسی وضعیت گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان بومی (تهرانی) و غیربومی (ساکن در خوابگاه‌ها) در دانشگاه‌های تهران، پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی در دانشگاه‌ها می‌پردازد. در این پژوهش، اطلاعات اولیه دو تحقیق ۱. طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر (نمونه دانشجویان دانشگاه‌های تهران) (سراج‌زاده، ۱۳۸۳) با ۱۷۵۰ نفر نمونه؛ و ۲. طرح نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان (نمونه دانشجویان دانشگاه‌های تهران) (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲) با ۶۸۶ نفر نمونه از هفت دانشگاه، شامل دانشگاه تهران، شهید بهشتی، امیرکبیر، صنعتی شریف، الزهرا، علم‌و‌صنعت و تربیت معلم، مقایسه و تجزیه و تحلیل شده‌اند. نتایج کلی به‌دست‌آمده نشان می‌دهد که از ۲۸ شاخص مربوط به انواع آسیب‌های مرتبط با گرایش و مصرف مواد مخدر، دانشجویان غیربومی در ۱۳ شاخص و دانشجویان بومی در ۸ شاخص، به‌طور جداگانه و هر دو گروه در ۷ شاخص در یک سطح، درگیر انواع گرایش و مصرف مواد مخدر هستند. یکی از نکته‌های مهم این پژوهش این است که هر دو گروه دانشجویان بومی و غیربومی در زمینه مصرف مواد مخدر در سن بالای ۱۸ سال و در مورد مصرف مشروبات الکلی، در سن پیش از ورود به دانشگاه و زیر ۱۷ سال تجربه مصرف داشته‌اند. همچنین، یافته‌ها نشان می‌دهد که دانشجویان غیربومی بیش از دانشجویان بومی در معرض گرایش و مصرف مواد مخدر بوده و تجربه مصرف مواد مخدر، کشیدن سیگار، شرکت در مجالس مصرف مواد و رفتارهای انحرافی از جمله مصرف تفریحی تریاک و الکل در بین دانشجویان غیربومی شایع‌تر بوده است.

کلیدواژه‌ها: دانشجویان بومی، دانشجویان غیربومی، مسائل اجتماعی، مصرف مواد مخدر، مصرف مشروبات الکلی

* این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی «بررسی تفاوت عملکرد آموزشی، ارزش‌ها، نگرش‌ها و آسیب‌های دانشجویان تهرانی (بومی) در مقایسه با دانشجویان غیرتهرانی ساکن در خوابگاه‌ها (غیربومی)» (۱۳۹۰) است که در پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم تحقیقات و فناوری انجام شده است.

۱. استادیار جامعه‌شناسی، گروه مطالعات تطبیقی و نوآوری در آموزش عالی، مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

hd_marjaie@irphe.ir ✉

۲. دانشجوی دکتری رفاه اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

fatemeh.gholamrezakashi@gmail.com

مقدمه

شورای عالی انقلاب فرهنگی در جلسه ۶۲۸ خود در تاریخ اول مرداد ۱۳۸۷ بنا به پیشنهاد وزارت علوم، «ضوابط مربوط به گسترش بومی‌گزینی در آزمون سراسری دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی» را تصویب کرد. اجرای این طرح، موجب تغییر ساختار جمعیتی دانشگاه‌ها شد. برآوردهای انجام‌شده از تعداد دانشجویان غیربومی در دانشگاه‌های کشور، نشان‌دهنده حضور حدود ۶۰ درصد دانشجوی غیربومی مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های شهر تهران، تا پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی در سال ۱۳۸۷ است (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲؛ سراج‌زاده، ۱۳۸۳؛ مرجانی، ۱۳۸۳؛ ۱۳۸۴). پس از اجرای طرح بومی‌گزینی، این ترکیب به حدود ۱۲ درصد (غیربومی) ۸۸ درصد (بومی) تغییر کرده است؛ از این رو، تغییر در ساختار جمعیتی دانشگاه‌ها، نگرانی‌هایی را در زمینه آثار و پیامدهای اجرای طرح (از جمله اثر کنترلی، یا گسترش آسیب‌های اجتماعی) به وجود آورده است. برای روشن شدن آثار و پیامدهای اجرای طرح بومی‌گزینی، لازم است پژوهش‌های میدانی‌ای، به‌ویژه بر مبنای مقایسه بین عملکرد دو گروه دانشجویان بومی و غیربومی در دوره پیش و پس از اجرای طرح بومی‌گزینی، انجام شود. مقاله حاضر درصدد ارائه گزارشی نسبتاً جامع و مقایسه‌ای در مورد شیوع مصرف مواد مخدر در میان دانشجویان بومی و غیربومی در دوره پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی است. بر این اساس، به‌ناچار در این مقاله، از داده‌ها و نتایج پژوهش‌های منتشرشده، پیش از سال ۱۳۸۷ استفاده شده است.

۱. بیان مسئله

اعتیاد به مصرف مواد مخدر، یکی از آسیب‌های اجتماعی قابل توجه در همه‌جا، از جمله در ایران است. براساس آمارهای موجود، بیش از ۶۰ درصد جرایم با مقوله مواد مخدر در ارتباط است و بیش از ۶ میلیون نفر در کشور، متأثر از مواد مخدر هستند. این وضعیت، نشان می‌دهد که مسئله مواد مخدر در مرکز آسیب‌های اجتماعی کشور قرار دارد (گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۱۳۹۳، ۱-۲). بر مبنای نتایج پژوهش‌های انجام‌شده، این مسئله در مواجهه با جمعیت جوان، به‌ویژه دانشجویان، عوارض نگران‌کننده‌ای در پی دارد. کردمیرزا، آزاد، و اسکندری (۱۳۸۲، ۱۰-۹) پس از بررسی و مطالعه وضعیت دانشجویان رشته پزشکی، هنر، فنی-مهندسی و علوم انسانی در سطح دانشگاه‌های تهران، به این نتیجه رسیده‌اند که ۱۶ درصد دانشجویان رشته هنر، ۹ درصد دانشجویان رشته علوم انسانی، ۶ درصد دانشجویان رشته‌های فنی-مهندسی و ۵ درصد دانشجویان رشته پزشکی، گرفتار مصرف مواد مخدر هستند. براساس آمارهای موجود، طیف سنی شروع اعتیاد، ۱۶ تا ۲۰ سالگی است و طیف سنی در معرض خطر مصرف ۱۸ تا ۳۴ سالگی است.

تجربه زندگی در شهرهای بزرگ برای دانشجویان تهرانی و غیرتهرانی، مؤلفه مهمی در ایجاد عملکردها و نگرش‌های مختلف است. شاید یکی از عواملی که تفاوت میان دانشجویان بومی و غیربومی را تا حدی جدی می‌کند، این موضوع باشد دانشجویان غیربومی، تنها فضای عمومی شهر را تجربه می‌کنند و به دلیل دوری از خانواده، از فضای خصوصی، محروم هستند. فضای خصوصی شهر، فضایی است که زیر کنترل حکومت و سازمان‌های دولتی نیست و حریم خانواده، از جمله فضاهای خصوصی است.

یکی دیگر از مسائل زندگی دانشجویان غیربومی، رها بودن از کنترل‌ها (ی خانواده‌گی) و تلاش برای تغییر محیط است. شاید یکی از دلایل روی‌آوری دانشجویان به برخی از رفتارهای بزهکارانه در خوابگاه و محیط دانشگاهی، وجود چنین تنش‌هایی باشد. آزادی‌های شخصی، آرزوهای نامحدود، تنوع، هیجان، نوآوری و خلاقیت، زمینه‌ساز آسیب‌هایی هستند که زندگی شهری را دارای محدودیت‌های خاصی می‌کند. خوابگاه در سال‌های اخیر، به محل رشد انواع آسیب‌ها و درگیری‌ها میان دانشجویان تبدیل شده است. نتایج یکی از پژوهش‌ها نشان می‌دهد که ۶۴/۶ درصد معتادان بیان کرده‌اند که نخستین بار، دوستانشان به آن‌ها مواد مخدر عرضه کرده‌اند، و نکته مهم‌تر اینکه ۸۷/۹ درصد جوانان غیرمعتاد با هیچ دوست معتادی هم‌نشین نبوده و معاشرت نداشته‌اند، در حالی که ۸۹/۹ درصد جوانان معتاد گفته‌اند که دارای دوست معتاد هستند (فروع‌الدین و همکاران، ۱۳۸۳، ۳۲۰). با عنایت به مسائل مطرح‌شده، این مقاله به دنبال پاسخ دادن به سؤالات زیر است:

۱. گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف این مواد و سیگار در بین دانشجویان بومی و غیربومی چقدر است؟؛
۲. دانشجویان بومی و غیربومی در مورد میزان شیوع مواد مخدر در جامعه چه نگرشی دارند؟؛
۳. دانشجویان بومی و غیربومی، در مورد محیط مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی، چه نگرشی دارند؟؛
۴. میانگین سنی مصرف مواد و مشروبات الکلی در بین دانشجویان بومی و غیربومی چقدر است؟؛
۵. شرکت دانشجویان بومی و غیربومی در مجالس مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر چه میزان است؟؛
۶. دانشجویان بومی و غیربومی چه تعداد دوستان و آشنایان مبتلا به مصرف تفریحی و اعتیادی مواد مخدر دارند؟؛
۷. رفتارهای شایع انحرافی در دانشگاه در بین دانشجویان بومی و غیربومی چیست و چند مورد از آن‌ها مرتبط با مصرف مواد مخدر هستند؟؛
۸. میزان ارتکاب رفتارهای انحرافی در دانشگاه در بین دانشجویان بومی و غیربومی تا چه حد است و چند مورد از آن‌ها مرتبط با مصرف مواد مخدر هستند؟ و
۹. براساس هریک از شاخص‌های هشت‌گانه بالا، چه تفاوت معناداری بین دانشجویان بومی و غیربومی به تفکیک رشته تحصیلی، معدل دانشگاهی، جنسیت، وضعیت تأهل و سواد و

تحصیلات پدر وجود دارد؟ بررسی وضعیت گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان بومی در مقایسه با دانشجویان غیربومی، و شناسایی مؤلفه‌های مختلف مؤثر در این زمینه برای سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی آموزش عالی از طریق شناسایی نقاط ضعف و تهدیدها و تقویت نقاط قوت و بهره‌مندی از فرصت‌ها، اهمیت فراوانی دارد. این مقاله تلاش می‌کند با تجزیه و تحلیل داده‌های موجود، این موضوع را در دانشگاه‌های دولتی شهر تهران در برهه زمانی پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی در دانشگاه‌ها بررسی کند.

۳. پیشینه پژوهش

پژوهش «سوء مصرف مواد مخدر در دانشجویان علوم پزشکی شهید صدوقی یزد» (دهقانی، زارع، صدقی و پورموحد، ۱۳۸۸، ۱۶۵-۱۶۴) شیوع مصرف مواد در میان دانشجویان غیربومی ساکن خوابگاه را بیش از دانشجویان بومی ارزیابی کرده است. این پژوهش در مورد ۵۳۴ نفر از دانشجویان در سال ۱۳۸۸ انجام شده است و نتایج آن نشان می‌دهد که ۲۱/۵ درصد افراد مورد بررسی، پیشینه سوء مصرف مواد اعتیادآور داشته‌اند. شیوع مصرف مواد در مردان مجرد و ساکنان غیربومی خوابگاه بیشتر بوده است. به‌طورکلی ۲۴/۴ درصد از پاسخ‌گویان پژوهش یادشده را دانشجویان غیربومی تشکیل داده‌اند و بیشترین درصد از دانشجویانی که گرفتار سوء مصرف مواد بوده‌اند، در خوابگاه سکونت داشته‌اند. این مسئله می‌تواند بیانگر نقش خانواده و دوستان در گرایش یا کنترل مصرف مواد باشد. این پژوهش بیان می‌کند که به‌طورکلی، عواملی مانند مهاجرت و دوری از خانواده برای کار یا ادامه تحصیل، جوانان را در معرض خطر بیشتری قرار می‌دهد.

نتایج پژوهش «شناخت و سوء مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان شهرستان لارستان» (فروتی و دیگران، ۱۳۸۳، ۲۴-۲۳) نیز نشان می‌دهد که زندگی در خوابگاه‌های دانشجویی، شرایط مناسب‌تری را برای مصرف مواد مخدر فراهم می‌کند. براساس این نتایج، میان زندگی در خوابگاه و مصرف مواد، رابطه آماری معناداری وجود دارد. نتایج پژوهش یادشده نشان می‌دهد که بحران روانی در جوانان با ورود آن‌ها به دانشگاه که در اغلب موارد در خارج از محل سکونت خانواده آن‌ها است، شدت می‌گیرد. وضعیت موجود در بین دانشجویان شهرستان لار، به‌ویژه دانشجویان ساکن خوابگاه‌ها و خانه‌های اجاره‌ای، توجه خاص به مسائل و مشکلات آن‌ها را ضروری می‌کند.

پژوهش جلیلیان و همکاران (۱۳۹۰، ۶۲) نشان می‌دهد که ۱۸ درصد از دانشجویان مورد بررسی دانشگاه‌های شهر همدان، مصرف متاآفتامین، ۸/۵ درصد، اکستازی و ۴/۸ درصد، مصرف ال‌اس‌دی را تجربه کرده‌اند.

دهداری و همکاران (۱۳۹۰، ۱۹) در پژوهشی نشان داده‌اند که ۲۹ درصد دانشجویان پسر ساکن در خوابگاه‌های علوم پزشکی دانشگاه تهران، به دلایل مختلفی از قبیل پر کردن اوقات فراغت، مقرون به صرفه بودن، کاهش اضطراب، رفع خستگی، دسترسی و... قلیان می‌کشند. پژوهش طارمیان و همکاران (۱۳۹۲، ۱۳) به منظور برآورد میزان شیوع مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران انجام شده است. در این راستا، ۴۰۰۰ نفر از دانشجویان دختر و پسر مقاطع کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد، دکترای حرفه‌ای و دکترای تخصصی دانشگاه‌های علوم پزشکی شهر تهران از سه دانشگاه علوم پزشکی تهران، ایران و شهید بهشتی انتخاب شده‌اند. بیشترین میزان مصرف مواد در طول عمر، مربوط به مصرف قلیان و پس از آن به ترتیب، سیگار و مشروبات الکلی بوده است. شیشه، کراک، و هروئین نیز به ترتیب دارای کمترین میزان مصرف، و داروهایی مانند مورفین، ریتالین، و ترامادول به ترتیب رتبه‌های چهارم، پنجم، و ششم را از نظر میزان مصرف در بین دانشجویان علوم پزشکی داشته‌اند. میزان مصرف گونه‌های مختلف مواد در بین پسران بیشتر از دختران گزارش شده است. براساس نتایج این پژوهش، مصرف داروها و موادی مانند ترامادول، ریتالین، پتدین و مورفین قابل توجه بوده است.

پژوهش «مقایسه میزان افسردگی، اضطراب، استرس و کیفیت زندگی دانشجویان پسر و دختر مقیم خوابگاه‌های دانشجویی» (رضایی آدریانی، آزادی، احمدی و عظیمی ۱۳۸۶، ۳۳) نشان می‌دهد که ۵۱/۶ درصد از دانشجویان خوابگاهی از افسردگی، ۳۹/۵ درصد از اضطراب و ۷۱/۷ درصد از استرس رنج می‌برند. همچنین، در این مطالعه مشخص شد که میزان افسردگی، اضطراب و استرس در بین دانشجویان پسر بیش از دانشجویان دختر است. براساس این پژوهش، ۳۳/۲ درصد از دانشجویان، دارای کیفیت زندگی متوسط و ۴/۹ دارای کیفیت زندگی پایین بوده‌اند. همچنین، مشخص شده است که ارتباط معناداری بین مقطع تحصیلی با میزان افسردگی، اضطراب، استرس و کیفیت زندگی وجود ندارد. افسردگی، اضطراب، و استرس در این مطالعه با یکدیگر ارتباط مستقیم و با کیفیت زندگی، ارتباط معکوسی را نشان داده‌اند.

مطالعه کیفی شجاع‌نوری و شکری (۱۳۹۲، ۱۴۶) در مورد آسیب‌های زندگی دانشجویان دختر غیربومی، نشان می‌دهد که آسیب‌های دانشجویان غیربومی را می‌توان به چهار دسته جسمانی، روانی، تحصیلی، و ناهنجاری‌های اخلاقی-رفتاری تقسیم کرد که با مدیریت بهتر خوابگاه می‌توان آن‌ها را تا حد زیادی کاهش داد.

نتایج پژوهش «بررسی مشکلات فرهنگی زندگی خوابگاهی دانشجویان پسر خوابگاه‌های دانشگاه یزد» نشان می‌دهد که مشکلات فرهنگی دانشجویان، به‌طور معناداری کمتر از متوسط

است. میزان مشکلات فرهنگی در بین دانشجویان کارشناسی بیش از دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا و در بین دانشجویان مجرد، بیش از دانشجویان متأهل است (افشانی و همکاران، ۱۳۹۱، ۱۷). یافته‌های پژوهش مثنوی و همکاران (۱۳۸۴، ۲۲) نشان می‌دهد که عواملی مانند نحوه توزیع در اتاق‌ها، کاهش شرم حضور ناشی از کمبود فضای تعویض لباس و وسوسه‌های جنسی، در رفتار انحرافی در خوابگاه مؤثر بوده است.

یافته‌های پژوهش افقی و صادقی (۱۳۸۸، ۶۵) نشان می‌دهد که میزان نابهنجاری در خوابگاه‌ها بالا است و حتی در میان دانشجویان دختر بیشتر از دانشجویان پسر است.

پرتوی‌نژاد و همکارانش (۱۳۹۰، ۵۰) در پژوهش خود نشان داده‌اند که اگرچه فراوانی افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی و طلاب حوزه علمیه قم تفاوت معناداری ندارد، اما در گروه دانشجویان کمتر از ۲۵ سال، مجرد و غیربومی میزان افسردگی بیشتر بوده است. به‌همین ترتیب، نتایج پژوهش دیگری نشان می‌دهد که در دانشگاه‌های یاسوج، افسردگی در میان دانشجویان غیربومی بیشتر از دانشجویان بومی بوده است (هاشمی محمدآباد و همکاران، ۱۳۸۲، ۲۶).

به‌طورکلی شرایط زندگی دانشجویی در خوابگاه، موقعیت مناسبی را برای بروز مسئله مصرف مواد مخدر و انواع آسیب‌های اجتماعی در بین دانشجویان غیربومی فراهم می‌کند. زندگی در خوابگاه، ویژگی‌های خاصی از جمله دوری از خانواده، تأثیرپذیری از گروه دوستان، افسردگی، بیکاری، نبود تفریح سالم در اوقات فراغت، نبود سرگرمی و... دارد که برخی جوانان را به سمت مصرف مواد می‌کشاند. با وجود انجام برخی پژوهش‌های کمی در این زمینه، میزان گرایش به مصرف مواد در بین دانشجویان بومی یا غیربومی، کمتر بررسی شده است. پژوهش حاضر با استفاده از اطلاعات و داده‌های دو پژوهش بزرگ انجام‌شده در این زمینه، تلاش کرده است در مورد وضعیت دانشجویان بومی و غیربومی از لحاظ گرایش و مصرف مواد مخدر پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی در دانشگاه‌ها، اطلاعات بیشتری ارائه دهد.

۴. چارچوب نظری

نظریه پیوند افتراقی ادوین ساترلند، بر این نکته تأکید دارد که فرایند یادگیری رفتار مجرمانه از طریق دوستان فرد مجرم تعیین می‌شود. نظریه پیوند افتراقی، چهار اصل دارد: نخست اینکه رفتار تبه‌کارانه، مانند رفتارهای معمولی، در اثر کنش متقابل با دیگران، به‌ویژه گروه دوستان آموخته می‌شود؛ دوم اینکه فراگیری رفتار مجرمانه هم مستلزم یادگیری تکنیک‌های ارتکاب جرم و هم انگیزه‌ها، سائق‌ها و گرایش‌های مناسب برای بزهکاری است؛ سوم اینکه انسان، زمانی مجرم

می شود که فراوانی امکانات قانون شکنی بیش از محدودیت های نامساعد آن باشد؛ چهارم اینکه پیوندهای تبهکارانه یک شخص می تواند از جنبه های خاصی همچون فراوانی، طول مدت و شدت این تماس ها متفاوت باشد و در تعیین تأثیر این پیوندها بر شخص به ما کمک کند (ستوده، ۱۳۷۶، ۱۴۳). ساترلند قائل به ساختار یادگیری است و بر این نظر است که رفتار انحرافی در فراگرد کنش متقابل با دیگران آموخته می شود (مرجانی، ۱۳۷۲، ۳۹).

نظریه های دیگر بر این نکته تأکید دارند که وجود انحرافات در جامعه به سبب اجتماعی شدن نادرست افراد و گروه ها است. افراد منحرف، به دلیل نارسایی در فرایند اجتماعی شدن، هنجارهای فرهنگی را نهادینه نمی کنند و در نتیجه، نمی توانند میان رفتارهای شایسته و ناشایست، تفاوت قائل شوند. رفتارهای افراد منحرف، آن ها را تحت تأثیر قرار می دهد و ممکن است رفتارهای انحرافی را یاد بگیرند. بر این اساس، هرچه فرد، بیشتر با افراد منحرف، کنش متقابل داشته باشد، رفتارهای انحرافی بیشتری خواهد داشت (احمدی، ۱۳۸۴، ۲۷).

اندیشمندانی مانند دورکیم، مرتن، پارسونز، پارک، و برگس که در زمینه انحرافات اجتماعی، نظریه ها و پژوهش هایی دارند، بر این نظرند که میان جرم و بزهکاری و عواملی چون سن، جنس، تراکم جمعیت، و رشد جمعیت شهرنشین و روستانشین، همبستگی وجود دارد. براساس نظریه های آن ها افراد، توسط عوامل اجتماعی کنترل می شوند، یعنی ساختار اجتماعی با سازوکارهای نظارتی خود از رفتار انحرافی جلوگیری می کند. بر این مبنا، این فقدان ثبات در ساختار اجتماعی است که باعث به وجود آمدن انحرافات در جامعه می شود. تراویس هیرشی (۱۹۶۹، به نقل از ممتاز، ۱۳۸۱، ۱۲) متفکر تبیین های کنترل اجتماعی، پیدایش کج روی را معلول ضعف همبستگی در گروه ها و نهادهای اجتماعی و تضعیف اعتقادات و باورهای موجود در جامعه می داند. از نظر هیرشی، جامعه یا گروهی که در میان اعضای آن وابستگی های متقابل و قوی وجود داشته باشد، بیش از جامعه یا گروهی قادر به اعمال کنترل بر اعضای خود خواهد بود که اعضای آن، همبستگی محکمی با هم نداشته باشند. وی بر این نظر است که ناهنجاری به عنوان یک مسئله اجتماعی باید در عرصه خانواده، محله، مدرسه، همسالان و سایر ارگان ها یا مؤسسه های اجتماعی که نوجوان به نوعی در آن ها عضویت دارد، بررسی شود و ناهنجاری زمانی اتفاق می افتد که قیود فرد نسبت به اجتماع ضعیف شده یا به طور کلی از بین می رود (ممتاز، ۱۳۸۱، ۱۲). هیرشی این قیود را در قالب چهار مفهوم کلی خلاصه می کند:

وابستگی: حساسیتی که شخص در برابر عقاید دیگران در باره خود نشان می دهد، در واقع، یک نوع قیدوبند اخلاقی است که فرد را به رعایت هنجارهای اجتماعی پایبند می کند. هیرشی این وابستگی را همپایه وجدان، یا من برتر می داند؛

تعهد: میزان مخاطره‌ای است که فرد در تخلف از رفتارهای قراردادی اجتماع می‌کند. به این معنا که فردی که خود را به قیود اجتماعی متعهد می‌داند، از پذیرفتن این مخاطرات پرهیز می‌کند. اگر وابستگی را هم‌پای وجدان بدانیم، تعهد، هم‌پایه عقل سلیم یا خود است؛ درگیر بودن: میزان مشغول بودن فرد در فعالیت‌های مختلف است، که باعث می‌شود او برای انجام کار خلاف، وقت نداشته باشد؛ مثل درگیر شدن در سرگرمی‌های مدرسه، خانه و اشتغال به فعالیت‌های فوق‌برنامه؛

باورها: میزان اعتباری است که فرد برای هنجارهای قراردادی اجتماع قائل است، درحالی‌که می‌تواند طبق میل خود از آن‌ها تخلف کند، ولی به آن‌ها پایبند باقی می‌ماند؛ مانند باور به نیکوکاری، حسن شهرت و... (ممتاز، ۱۳۸۱، ۱۲).

درواقع، الگوی کنترل اجتماعی، مانند نظریه فشارهای ساختاری، به منبع اجتماعی کج‌روی توجه دارد و به‌گونه‌ای قابل قبول به تبیین برخی از انواع کج‌روی در موارد ضعف یا فقدان وابستگی‌های اجتماعی می‌پردازد.

علاوه بر این، جدایی فرد از خانواده‌اش یکی از مهم‌ترین مسائلی است که دانشجویان غیربومی در ابتدای بزرگسالی و با پا گذاشتن به دانشگاه در شهری دیگر، با آن روبه‌رو می‌شوند. جدایی از پدر و مادر و تغییرات حاصل از آن، بر انطباق اجتماعی، شخصی و دانشگاهی تأثیر می‌گذارد. تعارض‌های خانوادگی میان پدر و مادر، و وابستگی متعارض، شدید، یا ضعیف میان دانشجو و والدین نیز ممکن است بر بسیاری از عوامل دخیل در تطابق با محیط، از جمله انطباق شخصی و اجتماعی (لوپز، کمپبل و واتکینز^۱، ۱۹۸۸؛ هافمن و ویس^۲، ۱۹۸۷)، دانشگاهی و تحصیلی (لپسی و فیتزجرالد^۳، ۱۹۹۰)، مهارت‌های اجتماعی و سلامت روانی (کنسی و دونالدسون^۴، ۱۹۹۱)، حمایت اجتماعی و احساس محدوده کنترل و خوداثربخشی در مورد نتایج اجتماعی (مالینکراد^۵ و گردیس^۶، ۱۹۹۴) اثرگذار باشد.

برخی نظریه‌ها در تلاش برای فهم فرایند «انطباق عاطفی» در دانشگاه بر پرورش استقلال و فردیت به‌عنوان مهم‌ترین مسئله پیش روی افراد در آستانه بزرگسالی تأکید می‌کنند (چیکرینگ^۷، ۱۹۶۹).

1. Lopez, Campbell and Watkins
2. Hoffman and Wiess
3. Lapsley, Rice and FitzGerald
4. Kenny and Donaldson
5. Mollinckrodt
6. Grede
7. Chickering

براساس این نظریه‌ها، دانشجویان غیربومی که مستقل شده و وارد محیط خوابگاه می‌شوند و احساس سلامت و قدرت فردی بیشتری در مورد خودشان دارند، بهتر می‌توانند کارایی خود را هنگام استقلال به واسطه ورود به دانشگاه حفظ کنند و از پس برنامه درسی، جهان جدید اجتماعی، و پرورش انگیزه درونی در خود برآیند. پژوهش‌های انجام‌شده در دهه‌های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ در آمریکا نشان می‌دهد که سطوح بالاتر جدایی فردی شدن^۱ موجب انطباق تحصیلی و اجتماعی بهتری می‌شود و میزان نگرانی و افسردگی را کاهش می‌دهد (لوپز، کمپل و واتکینز، ۱۹۸۸؛ هافمن و ویس، ۱۹۸۷). در این مطالعات، جدایی فردی شدن به شکل اولیه، به عنوان نبود احساس منفی در مورد فرایند جدایی، شامل احساسات اضطراب، گناه یا انتظار طرد تعریف شده است. در واقع جدایی فردی شدن، یعنی جدایی از والدین، دوستان و دیگران مهم که به فردیت و رشد خود مستقل می‌انجامد. پژوهش‌های انجام‌شده در این مورد در سال‌های بعدی با نقد این نظریه نشان دادند که فرد در آستانه بزرگسالی و جدایی از خانواده، اگر بیش از حد مستقل و جدا عمل کند، به دام رفتارهای پرخطر خواهد افتاد (رایان و لینچ^۲، ۱۹۸۹)؛ از این رو، این جدایی و استقلال باید در قالب حفظ روابط اتفاق بیفتد. پیوند امن و مطمئن میان والدین و فرزندان، موجب رویکرد مثبت به خود و انتظار ارتباط متقابل مثبت و حمایتی از دیگران می‌شود (گریفین و بارتولومو^۳، ۱۹۹۴). ورود به دانشگاه برای چنین افرادی، موقعیتی است که از طریق آن دانشجو به دلیل پیوند قابل اعتماد می‌تواند هر زمان که بخواهد به والدینش رو کند و برای رویارویی با چالش‌های اجتماعی و تحصیلی آماده شود. مطالعات انجام‌شده نشان داده‌اند که دانشجویانی که پیوند محکمی با خانواده خود داشته‌اند، انطباق اجتماعی، تحصیلی، و عاطفی بهتری در دانشگاه از خود نشان می‌دهند (لاروس و بیوین^۴، ۱۹۹۸)، بهتر با دوستان خود ارتباط برقرار می‌کنند، نشانه‌های روانپزشانه کمتری دارند و حتی مصرف الکل و مواد مخدر در بین آن‌ها پایین‌تر است.

از سوی دیگر، آسیب‌های همراه با حضور در فضای اجتماعی شهر تهران می‌تواند برای دانشجویان غیرتهرانی قابل تجزیه و تحلیل باشد. بی‌تردید، فضای شهری تهران و مسائل اجتماعی آن هر تازه‌واردی را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد؛ بنابراین، رویارویی دانشجویان شهرستانی با ساختار شهری و مسائل آن، تجربه جدیدی بوده و احتمالاً با تجربه‌های پیشین آن‌ها متفاوت خواهد بود. این مسئله می‌تواند در شکل‌گیری نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان (شهرستانی در

1. separation-individuation
2. Ryan and Lynch
3. Griffin and Bartholomew
4. Larose and Biovin

مقایسه با دانشجویان تهرانی که از قبل با فضای شهری، آشنایی دیرینه‌ای داشته‌اند و در آن بزرگ شده‌اند) تأثیرگذار باشد.

گسترش شهرها علاوه بر مزایا و نتایج مثبتی که برای زندگی انسان‌ها دارد، دارای سویه‌های منفی و آسیب‌هایی هم هست. بررسی روابط میان شهر و شهرنشینی و آسیب‌های اجتماعی، از جمله مهم‌ترین موضوعات در جامعه‌شناسی شهری است. اختلاف میان شیوه زندگی شهری و روستایی باعث شده است که برخی پژوهشگران، شهرنشینی را همراه با گناه و خطا بدانند و روستانشینی را همراه با پرهیزگاری و پاکدامنی. به نظر عده‌ای، در مناطق روستایی، بزهکاری خشونت‌آمیز و فیزیکی (قتل و درگیری) بیشتر اتفاق می‌افتد، در حالی که در شهرها، بزهکاری سودجویانه بیشتر رخ می‌دهد (کامیار، ۱۳۷۹، ۳۹). سرقت‌های مسلحانه، کلاهبرداری، کیف‌زنی، تجاوز به حقوق دیگران، قاچاق، سوءاستفاده از بیت‌المال و... از همین نوع هستند. در شهرها، انحرافات بیشتر است، ولی در روستاها به دلیل کنترل اجتماعی بیشتر، معمولاً افراد مجرم، جایی برای ماندن نمی‌یابند. از گذشته دور، جرایم، بی‌نظمی و بی‌بندوباری شهرنشینان و پایبندی روستایی‌ها به ارزش‌ها، بیشتر بوده است (سلطانی، ۱۳۷۴، ۱۲).

عامل اصلی اختلاف بین میزان آسیب‌های اجتماعی در شهر و روستا را باید در اندازه و جمعیت آن‌ها جست‌وجو کرد. توجه به روستاهایی که به شهر تبدیل شده‌اند نشان می‌دهد که با افزایش جمعیت آن‌ها، ارزش‌ها کم‌رنگ‌تر می‌شود و عوامل زمینه‌ساز جرایم، قوت می‌گیرد. به نظر ورت، شهرنشینی نتایجی از قبیل افزایش اندازه جمعیت، افزایش تراکم، و ناهمگنی یا اختلاف جمعیت در پی دارد که خود باعث پیامدهای اجتماعی و روان‌شناسی در زندگی شهری می‌شود (ناکس^۱، ۱۹۹۳، ۵۷). وجود جاذبه‌های فراوان در شهرها از قبیل فرصت‌های شغلی، دانشگاه‌ها، بازارها، تفریحگاه‌ها و تمام مظاهر شهری، افزایش مداوم جمعیت شهرها را در پی دارد.

ادوارد.تی. هال (۱۳۷۶، ۲۲۷) بر این نظر است که انفجار جمعیت در شهرهای دنیا منجر به ایجاد چرخه‌های رفتاری ویرانگری می‌شود که حتی از بمب هیدروژنی هم مهلک‌تر است (هال، ۱۳۷۶). با افزایش جمعیت، تنوع در فرهنگ به وجود می‌آید، انسجام و توافق اجتماعی کم‌رنگ می‌شود، تسلط تشکیلات و سازمان‌های دولتی و انتظامی کاهش می‌یابد، کنترل اجتماعی ضعیف می‌شود و در نتیجه، بی‌نظمی اجتماعی، قانون‌شکنی، و بی‌احترامی به موازین و ضوابط جامعه افزایش می‌یابد (سلطانی، ۱۳۷۴، ۱۲). آسیب‌های اجتماعی شهری بر مبنای فضای متفاوت شهری و محیط‌های جغرافیایی آن متنوع است.

در نهایت، با نگاهی کلی به نظریه‌های مطرح شده در مورد آسیب‌های اجتماعی‌ای که ممکن است دانشجویان غیربومی در تهران با آن‌ها روبه‌رو شوند، پژوهشگران، چارچوب نظری زیر را برای تبیین عوامل مؤثر بر این آسیب‌ها پیشنهاد می‌کنند.

شکل شماره (۱). چارچوب مفهومی عوامل مؤثر و پیامدهای تجربه مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان بومی و غیربومی دانشگاه‌ها

۵. روش پژوهش

داده‌های پایه این پژوهش به روش پیمایش در سال‌های متمادی جمع‌آوری شده بود و در این بررسی، داده‌های پایه دو پژوهش پیشین (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲؛ سراج‌زاده، ۱۳۸۳) به روش تحلیل ثانویه اطلاعات و از طریق نرم‌افزار SPSS و با استفاده از آزمون‌های آماری T.Test و تحلیل واریانس یک طرفه و مقایسه زوجی، تجزیه و تحلیل شده است.

۶. یافته‌ها

۱-۶. سیمای نمونه آماری

سیمای نمونه آماری در مقاله حاضر، متشکل از داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر (نمونه دانشجویان دانشگاه‌های تهران) (سراج‌زاده، ۱۳۸۳) با ۱۷۵۰ نفر نمونه از هفت دانشگاه، شامل دانشگاه‌های تهران، امیرکبیر، صنعتی شریف، الزهرا، علم‌وصنعت و تربیت معلم است که ۳۹/۶ درصد از آن‌ها دانشجویان بومی بوده و ۶۰/۴ درصد، دانشجویان غیر بومی هستند. همچنین، ۶۸۶ نفر نمونه از طرح نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان (نمونه دانشجویان دانشگاه‌های تهران) (سراج‌زاده و همکاران، ۱۳۸۲) از هفت دانشگاه، شامل دانشگاه تهران، شهید بهشتی، امیرکبیر، صنعتی شریف، الزهرا، علم‌وصنعت و تربیت معلم در بررسی نتایج این پژوهش مشارکت داشته‌اند که ۴۲/۸ درصد نمونه آماری، دانشجویان بومی و ۵۷/۲ درصد، دانشجویان غیربومی هستند.

ساختار جمعیتی دانشجویان، پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی براساس برآورد طرح سراج‌زاده در سال ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳، بیانگر این نکته است که درصد دانشجویان زن بومی از دانشجویان زن غیربومی بیشتر بوده و در مورد مردان، برعکس، درصد دانشجویان مرد غیربومی بیشتر از دانشجویان مرد بومی بوده است. برآورد انجام‌شده در طرح پیمایش نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان در دانشگاه‌های شهر تهران در سال ۱۳۸۲ نشان می‌دهد که دانشجوی زن بومی ۵۴/۹ درصد، دانشجوی زن غیربومی ۳۵ درصد، دانشجوی مرد غیربومی ۶۵ درصد، و دانشجوی مرد بومی ۴۵/۱ درصد بوده است. طرح شیوع‌شناسی مواد مخدر (۱۳۸۳) نیز تفاوت یادشده را تأیید کرده است؛ به‌گونه‌ای که ترکیب دانشجویان بومی ۵۸/۹ درصد دانشجوی زن و ۴۱/۱ درصد دانشجوی مرد و ترکیب دانشجویان غیربومی ۵۰/۷ درصد دانشجوی زن و ۴۹/۳ درصد دانشجوی مرد بوده است.

۲-۶. نتایج و یافته‌های وضعیت گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان

در این بخش، یافته‌های پژوهش در مورد هشت مؤلفه اساسی مرتبط با گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان، به تفکیک وضعیت دانشجویان بومی و غیربومی، رشته تحصیلی، و سایر ویژگی‌های فردی دانشجویان (شامل جنسیت، تأهل، معدل دانشگاهی و سواد و تحصیلات پدر) به شرح زیر بررسی شده است:

۱. میزان گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف مواد مخدر و سیگار؛

۲. میزان شیوع و برخورد با مواد مخدر در محیط شهری؛

۳. محیط مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی؛

۴. میانگین سنی مصرف مواد و مشروبات الکلی؛

۵. میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر؛

۶. تعداد دوستان و آشنایان دانشجویان با مصرف تفریحی و اعتیادی؛

۷. رفتارهای شایع انحرافی در دانشگاه؛ و

۸. میزان ارتکاب دانشجویان به رفتارهای انحرافی در دانشگاه.

۱-۲-۶. میزان گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف این مواد و سیگار

براساس داده‌های مربوط به میزان گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف این مواد و سیگار به تفکیک دانشجویان بومی و غیر بومی، گرایش دانشجویان بومی (۲۱/۴۴) به مواد مخدر، کمتر از دانشجویان غیر بومی (۲۲/۷۵) است. تجربه مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان غیر بومی (۱۲/۹۷) بیشتر از دانشجویان بومی (۱۲/۵۹) گزارش شده است. همچنین، تجربه سیگار کشیدن در بین دانشجویان غیر بومی (۱/۸۳) بیشتر از دانشجویان بومی (۱/۵۴) گزارش شده است.

داده‌های مربوط به میزان گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف این مواد و سیگار به تفکیک رشته تحصیلی و سایر ویژگی‌های فردی نشان می‌دهد که گرایش دانشجویان مرد غیر بومی (۲۴/۷۳) به مواد مخدر، بیش از دانشجویان مرد بومی (۲۲/۸۴) است. همچنین، دانشجویان مرد غیر بومی (۱۳/۷۷) بیشتر از دانشجویان مرد بومی (۱۳/۱۲) تجربه مصرف مواد مخدر دارند. تجربه مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان غیر بومی رشته‌های فنی و مهندسی از بومیان بیشتر است. دانشجویان مجرد و متأهل غیر بومی بیشتر از دانشجویان مجرد و متأهل بومی، تجربه مصرف مواد مخدر داشته‌اند. دانشجویان غیر بومی‌ای که پدرشان سواد دانشگاهی دارد، بیشتر از بومیان، به مواد مخدر گرایش دارند و تجربه مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان غیر بومی‌ای که پدر آنها سواد غیر دانشگاهی دارد از دانشجویان بومی بیشتر است.

تجربه کشیدن سیگار در بین دانشجویان غیر بومی رشته‌های علوم انسانی و هنر از دانشجویان بومی همین رشته‌ها بیشتر است. تجربه سیگار کشیدن دانشجویان علوم پایه و فنی و مهندسی غیر بومی نیز بیشتر از دانشجویان بومی همین رشته‌ها است. دانشجویان مرد غیر بومی (۲/۴۱) بیشتر از دانشجویان مرد بومی (۱/۸۸) تجربه کشیدن سیگار دارند. تجربه دانشجویان مجرد و متأهل غیر بومی در کشیدن سیگار، بیشتر از دانشجویان مجرد و متأهل بومی است. دانشجویان غیر بومی‌ای که پدرشان سواد دانشگاهی دارد، بیشتر از دانشجویان بومی‌ای که پدرشان سواد دانشگاهی دارد، در مجالس مصرف مواد مخدر شرکت می‌کنند^۱.

۱. در این پژوهش در مورد مؤلفه گرایش و تجربه مصرف مواد مخدر به تفکیک دانشجویان زن بومی و غیر بومی تفاوت معناداری مشاهده نمی‌شود.

جدول شماره (۱). آزمون تفاوت میانگین مؤلفه گرایش به مواد مخدر و تجربه مصرف این مواد و سیگار به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	مقیاس‌های مرتبط با تجربه مصرف
۰/۰۰۱	۶/۹۵	۲۱/۴۵	۵۱۶	بومی
	۶/۹۹	۲۲/۷۶	۷۸۱	غیربومی
	۷/۰۱	۲۲/۲۴	۱۲۹۷	کل
۰/۰۰۳	۱/۴۹	۱۲/۶۰	۵۵۸	بومی
	۲/۷۳	۱۲/۹۷	۸۵۲	غیربومی
	۲/۳۳	۱۲/۸۲	۱۴۱۰	کل
۰/۰۰۰	۱/۱۴	۱/۵۵	۵۶۴	بومی
	۱/۳۷	۱/۸۴	۸۴۱	غیربومی
	۱/۲۹	۱/۷۲	۱۴۰۵	کل

۲-۶. میزان شیوع و برخورد با مواد مخدر در جامعه

داده‌های مربوط به میزان شیوع و برخورد با مواد مخدر در جامعه به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که میزان شیوع مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان غیربومی (۳۰/۶۴) بیشتر از دانشجویان بومی (۲۹/۵۷) است. همچنین، دانشجویان غیربومی (۳/۰۰) نسبت به دانشجویان بومی (۲/۶۰) برخورد با شواهد افزایش مواد مخدر را زیاد گزارش می‌کنند. این در حالی است که دانشجویان بومی (۹/۳۲) میزان امکان تهیه مواد در شهر را بیشتر از دانشجویان غیربومی (۹/۱۶) می‌دانند.

بررسی شیوع و برخورد با مواد مخدر در جامعه به تفکیک رشته تحصیلی و سایر ویژگی‌های فردی نشان می‌دهد که میزان شیوع مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان رشته‌های علوم پایه غیربومی، بیشتر از بومیان است. امکان تهیه مواد در شهر برای دانشجویان علوم انسانی بومی (۹/۴۶) بیشتر از غیربومیان (۹/۱۲) است. میزان شیوع مصرف مواد در بین مردان دانشجوی غیربومی، بیشتر از بومیان است (یافته‌های مربوط به زنان تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد). دانشجویان مرد غیربومی (۲/۴۱) بیشتر از دانشجویان مرد بومی (۱/۸۸) تجربه سیگار کشیدن دارند (یافته‌های مربوط به زنان تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد). دانشجویان مجرد غیربومی، بیشتر از دانشجویان مجرد بومی با شواهد افزایش مواد مخدر برخورد دارند و به نظر دانشجویان مجرد بومی، امکان تهیه مواد در شهر بیشتر است. همچنین، متأهلان غیربومی بیشتر از متأهلان بومی با شواهد افزایش مواد مخدر برخورد داشته‌اند.

جدول شماره (۲). آزمون تفاوت میانگین مؤلفه میزان برخورد با شواهد افزایش مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع شناسی مصرف مواد مخدر)

مقیاس‌های مرتبط با شیوع مواد مخدر	نمونه	میانگین	انحراف معیار	Sig
میزان برخورد با شواهد	بومی	۵۵۹	۲/۷۰	۱/۲۴
افزایش مواد مخدر	غیربومی	۸۳۶	۳/۰۰	۱/۱۵
	کل	۱۳۹۵	۲/۸۸	۱/۱۹
میزان نگران‌کننده بودن	بومی	۵۶۰	۸/۲۷	۱/۷۴
مصرف مواد مخدر در جامعه	غیربومی	۸۵۱	۸/۳۰	۱/۸۲
	کل	۱۴۱۱	۸/۲۹	۱/۷۹
میزان شیوع مصرف مواد	بومی	۴۶۷	۲۹/۵۷	۸/۴۷
	غیربومی	۷۲۱	۳۰/۶۴	۸/۰۹
	کل	۱۱۸۸	۳۰/۲۲	۸/۲۵
میزان امکان تهیه مواد در دانشگاه	بومی	۵۳۰	۷/۲۷	۱/۹۷
	غیربومی	۸۲۴	۷/۲۰	۲/۰۷
	کل	۱۳۵۴	۷/۲۳	۲/۰۳
میزان امکان تهیه مواد در شهر	بومی	۵۵۱	۹/۳۳	۱/۱۲
	غیربومی	۸۳۷	۹/۱۷	۱/۲۰
	کل	۱۳۸۸	۹/۲۳	۱/۱۷
ارزیابی دانشجویان از میزان خطرناک بودن مواد مخدر	بومی	۵۲۵	۲۴/۳۲	۸/۲۵
	غیربومی	۸۰۲	۲۳/۷۰	۷/۸۱
	کل	۱۳۲۷	۲۳/۹۴	۷/۹۹

۳-۲-۶. محیط مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی

نتایج بررسی محیط مصرف مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که محیط مصرف مواد مخدر به تفکیک دیدگاه دانشجویان بومی و غیربومی، دارای تفاوت معناداری است. از نظر محیط مصرف، دانشجویان غیربومی، مصرف مواد مخدر در منزل به‌تنهایی، مصرف در خوابگاه به‌تنهایی، و مصرف در خوابگاه با دوستان را بیش از دانشجویان بومی امکان‌پذیر می‌دانند. دانشجویان غیربومی (۰/۰۹) بیشتر از دانشجویان بومی (۰/۰۰) بر این نظرند که افراد در خوابگاه و به‌تنهایی مواد مخدر مصرف می‌کنند.

همچنین، دانشجویان غیربومی (۰/۲۷) بیشتر از دانشجویان بومی (۰/۰۷) فکر می‌کنند که افراد با دوستان خود دست به این کار می‌زنند. بین نظرات دو گروه دانشجویان بومی و غیربومی در مورد مصرف مواد مخدر در منزل با دوستان، مصرف مواد مخدر در منزل یکی از دوستان، مصرف مواد مخدر در جشن‌ها، مصرف مواد مخدر در میهمانی‌ها، مصرف مواد مخدر در سفر با دوستان، و مصرف مواد مخدر در سفر با خانواده، تفاوت معناداری وجود ندارد.

بررسی آمار مربوط به وضعیت مصرف مواد در محیط‌های مختلف به تفکیک رشته تحصیلی و ویژگی‌های فردی نشان می‌دهد که دانشجویان غیربومی رشته‌های علوم انسانی و هنر، بیشتر از دانشجویان بومی همین رشته‌ها در مجالس مصرف مواد مخدر شرکت می‌کنند. دانشجویان رشته‌های علوم پایه غیربومی (۱/۷۲۵۶) بیشتر از دانشجویان بومی (۱/۴۶) در مجالس مصرف مواد مخدر حضور می‌یابند. همچنین، دانشجویان فنی و مهندسی غیربومی (۱/۸۹) بیشتر از بومیان (۱/۵۸) در این‌گونه مجالس شرکت می‌کنند. میزان شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر در بین افراد مجرد غیربومی (۱/۸۸) بیشتر از افراد مجرد بومی (۱/۵۹) است. میزان شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان متأهل غیربومی (۲/۳۱) نیز بیشتر از بومیان (۱/۴۸) است. گرایش به مواد مخدر در بین افراد مجرد غیربومی (۲۲/۶۳) بیشتر از افراد مجرد بومی (۲۱/۵۷) است.

جدول شماره (۳). آزمون تفاوت میانگین مؤلفه محیط مصرف مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	محیط مصرف مواد مخدر
۰/۰۲۱	۰/۱۴	۰/۰۱	۵۱	بومی
	۰/۳۴	۰/۱۳	۱۰۲	غیربومی
	۰/۲۹	۰/۰۹	۱۵۳	کل
۰/۰۲۱	۰	۰	۵۱	بومی
	۰/۲۹	۰/۰۹	۱۰۲	غیربومی
	۰/۲۴	۰/۰۶	۱۵۳	کل
۰/۴۲۱	۰/۳۶	۰/۱۵	۵۱	بومی
	۰/۴۱	۰/۲۱	۱۰۴	غیربومی
	۰/۳۹	۰/۱۹	۱۵۵	کل
۰/۰۰۵	۰/۲۷	۰/۰۷	۵۱	بومی
	۰/۴۴	۰/۲۷	۱۰۳	غیربومی
	۰/۴	۰/۲	۱۵۴	کل
۰/۱۸۱	۰/۳۶	۰/۱۵	۵۱	بومی
	۰/۴۳	۰/۲۵	۱۰۳	غیربومی
	۰/۴۱	۰/۲۲	۱۵۴	کل
۰/۶۵۸	۰/۳	۰/۱	۵۰	بومی
	۰/۲۷	۰/۰۷	۱۰۲	غیربومی
	۰/۲۸	۰/۰۸	۱۵۲	کل
۰/۲۷۱	۰/۱۹	۰/۰۳	۵۱	بومی
	۰/۲۸	۰/۰۸	۱۰۲	غیربومی
	۰/۲۵	۰/۰۷	۱۵۳	کل
۰/۰۹۰	۰/۳۲	۰/۱۱	۵۱	بومی
	۰/۴۲	۰/۲۳	۱۰۳	غیربومی
	۰/۳۹	۰/۱۹	۱۵۴	کل
۰/۲۶۵	۰/۱۹	۰/۰۳	۵۱	بومی
	۰/۲۸	۰/۰۸	۱۰۱	غیربومی
	۰/۲۵	۰/۰۷	۱۵۲	کل

داده‌های مربوط به محیط مصرف مشروبات الکلی به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که از نظر دانشجویان غیربومی، مصرف مشروبات الکلی در خوابگاه و به‌تنهایی بیشتر اتفاق می‌افتد. همچنین، دانشجویان غیربومی (۰/۴۰) بیشتر از دانشجویان بومی (۰/۴۴) بر این نظرند که مشروبات الکلی در خوابگاه و با دوستان، مصرف می‌شود. برعکس، بومی‌ها (۰/۵۲) بیشتر از غیربومی‌ها (۰/۳۴) معتقدند که مشروبات الکلی در میهمانی‌ها مصرف می‌شود. بومی‌ها (۰/۴۲) بیشتر از غیربومی‌ها (۰/۲۴) بر این نظرند که مشروبات الکلی در سفرهای همراه با خانواده مصرف می‌شود.

جدول شماره (۴). آزمون تفاوت میانگین محیط‌های مصرف مشروبات الکلی به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	معیار	محیط‌های مصرف مشروبات الکلی
۰/۷۵۸	۰/۴۱	۰/۲۱	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در منزل به‌تنهایی
	۰/۴۲	۰/۲۲	۱۸۳	غیربومی	
	۰/۴۱	۰/۲۲	۲۸۶	کل	
۰/۰۰۵	۰/۱۶	۰/۰۲	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در خوابگاه به‌تنهایی
	۰/۳۳	۰/۱۳	۱۸۴	غیربومی	
	۰/۲۹	۰/۰۹	۲۸۷	کل	
۰/۹۲۵	۰/۴۹	۰/۴۴	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در منزل با دوستان
	۰/۴۹	۰/۴۴	۱۸۶	غیربومی	
	۰/۴۹	۰/۴۴	۲۸۹	کل	
۰/۰۰۰	۰/۳۵	۰/۱۴	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در خوابگاه با دوستان
	۰/۴۹	۰/۴	۱۸۴	غیربومی	
	۰/۴۶	۰/۳۱	۲۸۷	کل	
۰/۲۵۱	۰/۴۸	۰/۳۷	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در منزلی یکی از دوستان
	۰/۴۹	۰/۴۴	۱۸۵	غیربومی	
	۰/۴۹	۰/۴۲	۲۸۸	کل	
۰/۰۹۵	۰/۴۹	۰/۵۶	۱۰۴	بومی	مصرف مشروبات الکلی در جشن‌ها
	۰/۵	۰/۴۶	۱۸۳	غیربومی	
	۰/۵	۰/۵	۲۸۷	کل	
۰/۰۰۳	۰/۵	۰/۵۲	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در میهمانی‌ها
	۰/۴۷	۰/۳۴	۱۸۴	غیربومی	
	۰/۴۹	۰/۴	۲۸۷	کل	
۰/۳۶۵	۰/۴۹	۰/۴۱	۱۰۳	بومی	مصرف مشروبات الکلی در سفر با دوستان
	۰/۵	۰/۴۷	۱۸۶	غیربومی	
	۰/۴۹	۰/۴۵	۲۸۹	کل	
۰/۰۰۲	۰/۴۹	۰/۴۲	۱۰۲	بومی	مصرف مشروبات الکلی در سفر با خانواده
	۰/۴۳	۰/۲۴	۱۸۳	غیربومی	
	۰/۴۶	۰/۳	۲۸۵	کل	

۴-۲-۶. میانگین سنی مصرف مواد و مشروبات الکلی

داده‌های مربوط به میانگین سنی مصرف مواد و مشروبات الکلی به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که هرچند میانگین سنی مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان بومی و غیربومی، تفاوت معناداری ندارد، اما میانگین سن مصرف‌کنندگان مواد مخدر در بین بومی‌ها (۱۸/۸ سال) بیشتر از غیربومی‌ها (۱۸/۴ سال) است؛ در مقابل، میانگین سنی دانشجویان بومی مصرف‌کننده مشروبات الکلی (۱۶/۶۰) پایین‌تر از دانشجویان غیربومی (۱۷/۶۷) است.

داده‌های مربوط به میانگین سنی مصرف مواد و مشروبات الکلی به تفکیک ویژگی‌های فردی نشان می‌دهد که میانگین سنی دانشجویان مرد بومی (۱۶/۳۵) در مصرف مشروبات الکلی پایین‌تر از مردان غیربومی (۱۷/۶۵) است. همچنین، میانگین سنی مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویان مجرد بومی (۱۶/۵۹) کمتر از دانشجویان مجرد غیربومی (۱۷/۵۲) است.

جدول شماره (۵). آزمون تفاوت میانگین مقیاس میانگین سنی مصرف مواد به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	میانگین سنی
۰/۶۰۸	۱/۶۶	۱۸/۸۶	۱۴	بومی
	۳/۵۶	۱۸/۳۶	۹۵	غیربومی
	۳/۳۸	۱۸/۴۲	۱۰۹	کل
۰/۰۱۳	۳/۲۴	۱۶/۶۱	۱۰۹	بومی
	۳/۷۶	۱۷/۶۷	۲۰۰	غیربومی
	۳/۶۲	۱۷/۲۹	۳۰۹	کل

۵-۲-۶. تعداد دوستان و آشنایان دانشجو در مصرف تفریحی و اعتیادی

بررسی آمارهای مربوط به تعداد دوستان و آشنایان دانشجو در مصرف تفریحی و اعتیادی به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که دانشجویان بومی و غیربومی از لحاظ داشتن دوستان و آشنایانی که به صورت تفریحی یا اعتیادی مواد مخدر مصرف می‌کنند، تفاوتی با یکدیگر ندارند و تا حدی شبیه هم هستند. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر یک از دانشجویان بومی و غیربومی، حدود ۷ دوست یا آشنای مصرف‌کننده تفریحی مواد مخدر، و ۵ دوست یا آشنای مصرف‌کننده اعتیادی مواد مخدر دارند. هرچند به لحاظ آماری تفاوت معناداری بین این دو گروه ملاحظه نمی‌شود، اما تعداد دوستان و آشنایان پیرامون هر دو گروه دانشجویان، رقم نسبتاً بالایی است.

جدول شماره (۶). آزمون تفاوت میانگین مقیاس میزان مصرف تفریحی و اعتیادی مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	میزان مصرف
	۳/۲۱	۷/۲۸	۴۸۴	بومی
۰/۷۰۳	۳/۲۹	۷/۳۵	۷۵۶	غیربومی
	۳/۲۶	۷/۳۲	۱۲۴۰	کل
	۲/۰۰	۵/۰۵	۴۲۲	بومی
۰/۰۷۷	۲/۱۹	۵/۲۸	۶۵۶	غیربومی
	۲/۱۲	۵/۱۹	۱۰۷۸	کل

۶-۲-۶. میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر

داده‌های مربوط به میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که دانشجویان غیربومی (۱/۹۱۵۹) بیشتر از دانشجویان بومی (۱/۵۷۴۴) در مجالس مصرف مواد مخدر شرکت می‌کنند. میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویان بومی و غیربومی تفاوت معناداری ندارد.

داده‌های مربوط به میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی و مواد مخدر به تفکیک ویژگی‌های فردی نشان می‌دهد که میزان شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان مرد غیربومی (۲/۳۴۹۶) بیشتر از دانشجویان مرد بومی (۱/۷۶۱۷) است. میزان شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر در بین افراد مجرد غیربومی (۱/۸۸۲۰) بیشتر از افراد مجرد بومی (۱/۵۹۲۱) است. میزان شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان متأهل غیربومی (۲/۳۱۱۵) نیز بیشتر از بومیان (۱/۴۸۳۹) است. میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی در بین دانشجویان مرد بومی و غیربومی تفاوت معناداری را نشان نمی‌دهد، اما در بین زنان دانشجوی بومی (۲/۳۰۴۶) بیشتر از زنان دانشجوی غیربومی (۱/۹۵۶۶) است.

جدول شماره (۷). آزمون تفاوت میانگین شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر و مشروبات الکلی به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	شرکت در مجالس
	۱/۱۸	۱/۵۷	۵۳۱	بومی
۰/۰۰۰	۱/۴۳	۱/۹۲	۸۲۰	غیربومی
	۱/۳۵	۱/۷۸	۱۳۵۱	کل
	۱/۶۴	۲/۵۸	۵۵۱	بومی
۰/۲۵۷	۱/۶۳	۲/۴۷	۸۳۰	غیربومی
	۱/۶۳	۲/۵۱	۱۳۸۱	کل

۶-۲-۷. رفتارهای شایع انحرافی در دانشگاه

داده‌های مربوط به رفتارهای شایع انحرافی در دانشگاه به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که به لحاظ رفتارهای شایع انحرافی، تفاوت معناداری در مقیاس کلی بین دانشجویان غیربومی و دانشجویان بومی، ملاحظه نمی‌شود، اما در موارد جزئی تا حدودی بین دو گروه دانشجویان تفاوت‌هایی وجود دارد؛ به گونه‌ای که دانشجویان بومی بیش از دانشجویان غیربومی بر اهمیت قچاق مواد مخدر تأکید کرده‌اند. سیگار کشیدن، مصرف تفریحی تریاک، تماشای فیلم‌های مستهجن، مصرف تفریحی حشیش، مصرف تفریحی الکل، گوش دادن به موسیقی غیرمجاز، داشتن دوستان جنس مخالف، روابط جنسی خارج از ازدواج، و بی‌احترامی به استادان، در بین دانشجویان غیربومی، بیشتر از دانشجویان بومی شایع است، اما رفتارهایی مانند حضور در پارتی‌های مختلط و تقلب در امتحانات در بین دانشجویان بومی بیشتر از دانشجویان غیربومی رواج دارد. داده‌های مربوط به رفتارهای شایع انحرافی در دانشگاه به تفکیک ویژگی‌های فردی نیز نشان می‌دهد که رفتارهای انحرافی در دانشگاه در بین افراد غیربومی با معدل بالای ۱۷ شیوع بیشتری دارد.

۶-۲-۸. میزان رفتارهای انحرافی دانشجویان در دانشگاه

بررسی آمارهای مربوط به میزان رفتارهای انحرافی دانشجویان در دانشگاه به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی نشان می‌دهد که مقیاس میزان ارتکاب دانشجویان به موارد ۱۲ گانه، دارای تفاوت معناداری است که با توجه به این مقیاس، دانشجویان غیربومی (۱۷/۷۴۸۵) بیشتر از دانشجویان بومی (۱۶/۷۳۸۸) رفتارهای انحرافی ۱۲ گانه یادشده را مرتکب شده‌اند.

آمارهای مربوط به ارتکاب رفتارهای انحرافی در دانشگاه به تفکیک ویژگی‌های فردی نیز نشان می‌دهد که دانشجویان مجرد غیربومی بیشتر از دانشجویان مجرد بومی، مرتکب موارد ۱۲ گانه رفتارهای انحرافی شده‌اند. دانشجویان غیربومی با معدل بالای ۱۷ بیشتر از دانشجویان بومی با معدل بالای ۱۷ مرتکب رفتارهای ۱۲ گانه شده‌اند.

جدول شماره (۸). آزمون تفاوت میانگین مؤلفه‌های رفتارهای انحرافی و آسیب‌ها در بین دانشجویان به تفکیک بومی و غیربومی (بر پایه داده‌های طرح پیمایش نگرش‌ها و رفتارهای دانشجویان)

Sig	انحراف معیار	میانگین	نمونه	مقیاس‌های مورد بررسی
۰/۱۴۷	۸/۴۰	۳۱/۵۴	۲۱۳	مقیاس میزان شیوع رفتارهای
	۸/۱۶	۳۲/۶۱	۳۱۶	انحرافی در دانشگاه، براساس
	۸/۲۷	۳۲/۱۸	۵۲۹	موارد ۱۲ گانه
۰/۰۲۹	۴/۹۷	۱۶/۷۴	۲۴۵	بومی
	۵/۸۷	۱۷/۷۵	۳۴۲	مقیاس میزان ارتکاب دانشجویان
	۵/۵۳	۱۷/۳۳	۵۸۷	به رفتارهای انحرافی ۱۲ گانه

۷. جمع‌بندی تحلیل میانگین وضعیت مصرف مواد مخدر به تفکیک دانشجویان بومی و غیربومی

یکی از نکته‌های مهم در مورد شیوع مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان غیربومی، عمومی شدن و دسترسی ساده و آسان جوانان به مواد و دوری از دسترسی و کنترل خانواده است. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که دانشجویان غیربومی نسبت به دانشجویان بومی به موارد زیر بیشتر اذعان کرده‌اند: مصرف مواد به‌تنهایی و در منزل بیشتر است، افراد در خوابگاه به‌تنهایی مواد مصرف می‌کنند، افراد در خوابگاه و با دوستان خود مواد مخدر مصرف می‌کنند، مصرف مشروبات الکلی در خوابگاه و به‌تنهایی بیشتر است، بر این نظرند که میزان شیوع مصرف مواد در حال گسترش است، تجربه سیگار کشیدن دارند، تجربه مصرف مواد مخدر دارند، میانگین سنی مصرف مشروبات حدود ۱۷ سال و پیش از ورود به دانشگاه بوده است، در مجالس مصرف مواد شرکت کرده‌اند، امکان تهیه مواد در شهر بیشتر است، رفتارهای انحرافی در دانشگاه در بین دانشجویان نخبه شیوع بیشتری دارد، تماشای فیلم‌های مستهجن، مصرف تفریحی الکل بیشتر است. داده‌های ستون نخست جدول شماره (۹) نشان می‌دهد که چه ویژگی‌هایی در بین دانشجویان غیربومی بیشتر است، ستون دوم، نمایانگر ویژگی‌هایی است که در بین دانشجویان بومی رواج دارند و ستون سوم، ویژگی‌های مشترک این دو گروه را نشان می‌دهد.

جدول شماره (۹). نتایج آزمون تفاوت میانگین وضعیت گرایش به مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان بومی و غیربومی

ویژگی‌هایی که در دانشجویان غیربومی و بومی یکسان است	ویژگی‌هایی که در دانشجویان بومی بیشتر است	ویژگی‌هایی که در دانشجویان غیربومی بیشتر است ^۲
		<ul style="list-style-type: none"> بر این نظرند که مصرف مواد مخدر در منزل و به‌تنهایی بیشتر است افراد در خوابگاه به‌تنهایی مواد مخدر مصرف می‌کنند مصرف مواد مخدر در خوابگاه و با دوستان مصرف مشروبات الکلی در خوابگاه و به‌تنهایی بیشتر است مشروبات الکلی در خوابگاه و با دوستان مصرف می‌شود معتقد به شیوع مصرف مواد مخدر هستند تجربه سیگار کشیدن تجربه مصرف مواد مخدر میانگین سنی مصرف مشروبات الکلی (۱۷/۷) شرکت در مجالس مصرف مواد مخدر گرایش دانشجویان مرد غیربومی به مصرف مواد مخدر برخورد دانشجویان مجرد غیربومی بیش از مجرد بومی با شواهد افزایش مواد مخدر است شرکت بیشتر افراد مجرد غیربومی در مجالس مصرف مواد مخدر شرکت دانشجویان متأهل غیربومی در مجالس مصرف مواد مخدر گرایش به مواد مخدر در بین افراد مجرد غیربومی شیوع رفتارهای انحرافی در بین افراد غیربومی با معدل بالای ۱۷ مصرف تفریحی تریاک تماشای فیلم‌های مستهجن مصرف تفریحی الکل
	<ul style="list-style-type: none"> مشروبات الکلی در میهمانی‌ها مصرف می‌شود مشروبات الکلی در سفرهای همراه با خانواده مصرف می‌شود کمتر با شواهد افزایش مواد مخدر برخورد دارند امکان تهیه مواد در شهر میانگین سنی مصرف مشروبات الکلی (۱۶/۶۰۵۵) اهمیت قاجاق مواد مخدر پارتنری‌های مختلط تقلب در امتحانات به‌نظر دانشجویان مجرد بومی امکان تهیه مواد در شهر بیشتر است 	<ul style="list-style-type: none"> میانگین سنی مصرف مواد مخدر میزان شرکت در مجالس مصرف مشروبات الکلی مصرف تفریحی یا اعتیادی دوستان و آشنایان گوش دادن به موسیقی غیرمجاز داشتن دوستان جنس مخالف روابط جنسی خارج از ازدواج مصرف تفریحی حشیش

۱. ویژگی‌هایی که در آزمون آماری در سطح ۰/۹۵ اطمینان، دارای معناداری نبوده‌اند و هر دو گروه دانشجویان بومی و غیربومی شرایط یکسانی دارند.

۲. ویژگی‌هایی که در آزمون آماری در سطح ۰/۹۵ اطمینان معنادار بوده و در دانشجویان بومی بیشتر است.

۳. ویژگی‌هایی که در آزمون آماری در سطح ۰/۹۵ اطمینان معنادار بوده و در دانشجویان غیربومی بیشتر به‌چشم می‌خورد.

بحث و نتیجه گیری

یکی از دلایل مهم و موجه اجرای طرح بومی‌گزینی را می‌توان نگرانی مسئولان از رشد آسیب‌های اجتماعی در بین دانشجویان غیربومی، به‌ویژه در طول زندگی خوابگاهی در شهرهای بزرگ برشمرد، اما اینکه آیا اجرای این طرح توانسته است مانع بروز این مشکلات شود، نیازمند ارزیابی پس از اجرای آن است؛ هرچند نتایج به‌دست آمده در مورد آسیب‌های اجتماعی و مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان، پیش از اجرای طرح بومی‌گزینی نشان می‌دهد که دانشگاه‌های کشور از این حیث در شرایط بحرانی به‌سر می‌برند و دانشجویان غیربومی، بیش از دانشجویان بومی، قربانی این شرایط شده‌اند. ازجمله نقاط ضعف و عوامل شیوع مصرف مواد مخدر و آسیب‌های ناشی از آن در بین دانشجویان غیربومی، عمومی شدن و دسترسی ساده و آسان جوانان به مواد و دوری از دسترسی و کنترل خانواده است. بی‌شک، عوامل متعدد اجتماعی و فرهنگی در شکل‌گیری هر دو ویژگی مثبت و منفی مربوط به دانشجویان غیربومی ساکن در خوابگاه مؤثر است. در این بخش، تأثیر برخی از مهم‌ترین عوامل ساختاری، زمینه‌ای و موقعیتی در این زمینه را بررسی می‌کنیم.

نخستین رویارویی دانشجویان شهرستانی پس از ورود به دانشگاه‌های شهر تهران، قرار گرفتن در فضای شهری است. تهران، ویژگی‌های منحصربه‌فردی دارد که در سایر شهرهای ایران کمتر وجود دارد. تجربه همین ساختار شهری برای دانشجویان تهرانی و غیرتهرانی مؤلفه مهمی در ایجاد عملکردها و نگرش‌های مختلف است. از نظر صاحب‌نظران جامعه‌شناسی شهر، شهر و زندگی شهرنشینی بر روابط اجتماعی شهروندان تأثیر می‌گذارد و شهرنشینان، خلق و خوی خاصی می‌یابند. شهر، فضایی است که انسان دیگری می‌سازد.

زندگی دانشجویان غیرتهرانی از زمان ورود به شهر و رویارویی با فضای شهری و آشنایی با شیوه‌های مختلف زندگی شهری آن‌ها را در شرایط دوگانه‌ای قرار می‌دهد که گاهی به‌سوی پیوند با قومیت خود کشیده می‌شوند و گاهی به‌سمت تنوع و گوناگونی رفتاری. همچنین، در شهر روابط و حلقه‌های دوستانه و صمیمی وجود دارد و دیده می‌شود. این روابط صمیمی در قالب گروه‌های دوستی، قومی، نژادی، حرفه‌ای و... به‌چشم می‌خورد. در این میان، خوابگاه، آوردگاه فرهنگ‌های مختلف دانشجویان غیرتهرانی می‌شود و شکل‌های مختلف رفتاری در بین قومیت‌های مختلف شکل می‌گیرد.

آنچه تفاوت میان دانشجویان بومی و غیربومی را تا حدی جدی می‌کند، این است که دانشجویان غیربومی، فقط فضای عمومی شهر را تجربه می‌کنند و به‌دلیل دوری از خانواده از تجربه فضای خصوصی محروم هستند. فضای عمومی، جایی است که آموزش‌های اجتماعی و تجربه روزمره زندگی شهری در آن روی می‌دهد و براساس نیاز شهروندان پدید می‌آید و از این‌رو،

به روی عامه مردم گشوده است. فضای عمومی، فضایی است برای همزیستی مسالمت‌آمیز و روابط غیرشخصی. فضای خصوصی شهر، فضایی است که زیر کنترل حکومت و سازمان‌های دولتی نیست. حریم خانواده از جمله این فضاها است. این در حالی است که دانشجویان بومی در کنار خانواده‌هایشان هستند و از هر دو گروه فضاها برخوردارند.

به این ترتیب دانشجوی غیربومی نمی‌تواند در هنگام ضرورت به خانواده خود رجوع کند، در حالی که مطالعات نشان داده‌اند که دانشجویانی که پیوند محکمی با خانواده خود داشته‌اند، انطباق اجتماعی، تحصیلی، و عاطفی بهتری در دانشگاه از خود نشان می‌دهند (لاروس و بیوین، ۱۹۹۸). فرد با دانشجوی شدن در آستانه استقلال از خانواده قرار دارد، اما این استقلال باید با حفظ پیوندهای خانوادگی اتفاق بیفتد. چنانچه فرد در آستانه بزرگسالی و جدایی از خانواده، بیش از حد مستقل و جدا عمل کند، به دام رفتارهای پرخطر خواهد افتاد (رایان و لینچ، ۱۹۸۹).

در سال‌های اخیر، خوابگاه، محل رشد انواع آسیب‌ها و درگیری‌ها درون دانشجویان شده است. نارضایتی‌های ساخت‌یافته در خوابگاه‌ها شکل می‌گیرد. به نظر می‌رسد، واکنش سوم ناشی از نوعی نارضایتی از مناسبات اجتماعی باشد که در صدر آن‌ها می‌توان به تبعیض اشاره کرد. نارضایتی از مناسبات اجتماعی حاکم، نوعی احساس عدم وابستگی به مکان را در افراد ایجاد می‌کند. در رویارویی با فضاهای عمومی شهری، مهم‌ترین تظاهر منفی این واکنش، رواج تخریب‌گرایی یا وندالیسم به‌عنوان نوعی رفتار ضداجتماعی و شکل‌گیری اعتراض‌های دسته‌جمعی، عمومی، و صنفی است. به نظر می‌رسد، دانشجویان غیربومی بیش از دانشجویان بومی در معرض این تغییرات قرار می‌گیرند. جدید بودن محیط و روحیه نوگرایی و تسلط فرهنگ شهری بر روح و ذهن شهروندان و تغییر ذائقه مصرف و سبک زندگی در شهرهای بزرگ، از جمله مواردی هستند که تغییرات بنیادینی در رفتار و نگرش‌های دانشجویان ایجاد می‌کنند.

خانواده‌های ایرانی، به‌ویژه در شهرهای کوچک، عمدتاً دارای فرهنگ سنتی و مذهبی بوده و این همه تغییر، به‌ویژه در ارزش‌ها و نگرش‌ها را بر نمی‌تابند. شاید یکی از دلایل عمده موافقت خانواده‌ها با طرح بومی‌گزینی دانشجویان، عدم تحمل این همه تغییر و ترس از گرفتار شدن در دام آسیب‌های جدی است؛ بنابراین، تا زمانی که آسیب‌ها در متن اجتماع روبه‌کاهش نگذارد، نگرانی والدین و مسئولان از دوری فرزندان از خانواده، امری معنادار خواهد بود.

بر این اساس، یافته‌های پژوهش، نقش خانواده در آسیب‌های اجتماعی را تأیید می‌کنند. خانواده، یکی از مزایا و سرمایه‌های اصلی شادی و ناراحتی است. خانواده، واحد اساسی جامعه، و ابزار مهمی در آموزش و کنترل اجتماعی است، اما در شهر، سایر گروه‌های اجتماعی (مانند

دوستان همکار و انجمن‌های مختلف) افراد را از خانه دور نگه می‌دارند. آن‌ها کارکرد و توجه خانواده را از بین می‌برند، اقتدار آن را تضعیف می‌کنند و پیوندهای خانوادگی را سست، مصنوعی، و ارضاننده باقی می‌گذارند.

براساس نظر ویرث^۱ (۱۹۳۸، ۱) احتمالاً خانواده، در شهر نسبت به خارج از شهر، کارکردهای بسیار ناچیزی دارد، به این معنا که شهری‌ها اغلب، بیشتر از غیرشهری‌ها نیازهایشان (انتخاب شغل، مشاوره، برنامه‌ریزی و...) را بیرون از خانه برآورده می‌کنند، در نتیجه، شهری‌ها نسبت به سایرین، بسیار کمتر وابسته و متکی به خانواده هستند. دانشجویان غیربومی، در ظاهر به لحاظ فیزیکی از خانواده‌ها دورند، درحالی‌که دانشجویان شهری به دلیل وجود رقبیان جدی برای خانواده در شهر از خانواده دور هستند. در این بین، آسیب‌های مختلفی هر دو گروه را تهدید می‌کند.

اگرچه گفته می‌شود که یکی از مهم‌ترین نقش‌های دانشگاه در دنیای جدید، ارتقای فرهنگ و تربیت شهروند مشارکت‌جو است (فاضلی، ۱۳۸۷، ۱۷۵) و این امر می‌تواند از طریق تبادل دانشجو میان شهرها محقق شود، اما می‌توان استدلال کرد که با دوری از خانواده و شهر زادگاه، دانشجوی غیربومی در دنیایی قرار می‌گیرد که در آن همبستگی گروهی و نهادهای اجتماعی تضعیف شده‌اند و باورها و اعتقادات اجتماعی فرد، دستخوش تغییر می‌شوند. هنگامی که در یک گروه اجتماعی، همبستگی بیشتری وجود داشته باشد، اعمال کنترل اجتماعی بر آن گروه بیشتر و ساده‌تر خواهد بود، درحالی‌که دانشجویان غیربومی لزوماً در محیط همبسته‌ای زندگی نمی‌کنند. ناهنجاری زمانی اتفاق می‌افتد که قیدهای فرد، شامل وابستگی، تعهد، درگیر بودن و باورها در مورد اجتماع، تضعیف شده یا از بین رفته باشد (هیرشی، ۱۹۶۹، به نقل از ممتاز، ۱۳۸۱). از سوی دیگر، ساترلند، قائل به ساختار یادگیری است و بر این نظر است که رفتار انحرافی در فراگرد کنش متقابل با دیگران آموخته می‌شود (مرجانی، ۱۳۷۲، ۳۹).

خوابگاه، دنیای پیچیده‌ای است که هرکس به فراخور حال وروز و فرهنگ و آموخته‌های اولیه خود در خانواده و به میزان قدرت سازگاری خود با غربت و رویارویی با شهر و ناآشنایی از یک سو و کسب موفقیت‌ها و تجربه‌های شیرین، همنوایی با دوستان جدید، پیشرفت در علم و تحصیل و یاد گرفتن و یاد دادن‌ها و پرورش روح و فکر خود از سوی دیگر، در مسیر کسب هویت و تعریف از خویش و شکوفا کردن خود از آن بهره‌مند می‌شود. محیط خوابگاه در یک کلمه، محیط فعال و پویایی است و با ورود هر فرد جدید به آن همواره در حال نو شدن است. پژوهش‌ها نشان می‌دهد که در میان دانشجویان نیز بیشترین مدارا از نوع مدارای سیاسی است (عسگری و شارع‌پور،

1. Wirth

۱۳۸۸، ۱). زیست خوابگاهی پویا، انواع مدارا را بالا می‌برد؛ بنابراین، زیستن در خوابگاه، تجربه مهمی است که می‌تواند بخشی از تفاوت‌های دانشجویان در زمینه عملکردهای تحصیلی، وضعیت شغلی، وضعیت سرمایه اجتماعی-فرهنگی، وضعیت اعتقادات دینی، نگرش‌های اجتماعی و مسائل آسیبی را تبیین کند.

پیشنهادها

یکی از هدف‌های اصلی طرح بومی‌گزینی دانشجویان، کاستن از مشکلات خوابگاه‌ها و به‌ویژه کاهش آسیب‌های دانشجویان است که در اثر دوری از خانواده رخ می‌دهد. با توجه به اینکه طرح بومی‌گزینی قصد ندارد که خوابگاه‌های دانشجویی را تعطیل کند، بلکه به دنبال تعدیل دانشجویان غیربومی در سایر مناطق است، از این رو آسیب‌های خوابگاه‌ها، احتمالاً نه تنها پابرجا می‌ماند، بلکه دامن‌گیر بااستعدادترین دانشجویان و نخبگان دانشجویی خواهد شد که توانسته‌اند با رتبه‌های بالا در مناطق غیربومی و دانشگاه‌های بزرگ پذیرفته شوند؛ بنابراین، برای جلوگیری از این آسیب‌ها، راهکارهای زیر توصیه می‌شود:

۱. ایجاد سازوکارهای لازم برای ترک اعتیاد و کاهش آسیب مواد مصرفی بر سلامتی جوانان در خوابگاه‌های دانشجویی از طریق ایجاد کمپ دائمی در دانشگاه‌ها و خوابگاه‌ها به منظور شناسایی و درمان اعتیاد جوانان دانشگاهی؛
۲. فعال‌سازی گروه‌های داوطلب برای شناسایی و کمک‌رسانی به دانشجویان پرخطر و ایجاد قرنطینه‌های انسانی برای سالم‌سازی فضای عمومی خوابگاه‌ها و دانشگاه‌ها؛
۳. درگیر کردن فضای اجتماعی جامعه و رسانه‌ها از طریق برگزاری سمینارهای علمی پیوسته برای بررسی راهکارهای پیشگیری از شیوع آسیب‌ها و مصرف مواد مخدر در دانشگاه‌ها؛
۴. اقدامات جمعی و نهادی برای جلوگیری از گرفتار شدن بدنه جامعه به مصرف مواد مخدر از طریق آگاهی‌بخشی، گزارش واقعیت‌ها به مردم، بسیج امکانات و منابع و ایجاد انگیزه مبارزه در تمام افراد جامعه برای پرهیز و دوری از مصرف مواد مخدر با بسیج نهادهای مؤثر از جمله صداوسیما، دانشگاه‌ها، مراکز مبارزه با مواد مخدر و نیروهای انتظامی؛
۵. اصلاح قوانین مربوط به شرایط دانشجویی و حضور در دانشگاه به گونه‌ای که افراد معتاد به مواد مخدر از ادامه حضور در دانشگاه منع شوند و تصویب و ابلاغ آن از سوی شورای عالی انقلاب فرهنگی؛ و
۶. قرار گرفتن طرح جامع بررسی آسیب‌های دانشجویی در خوابگاه‌ها در دستورکار مؤسسه‌های پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و تحقیقات و مطالعات فرهنگی و اجتماعی؛

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۸۴). جامعه‌شناسی انحرافات (جلد ۱؛ چاپ اول). تهران: انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- افشانی، سیدعلیرضا؛ عسگری ندوشن، عباس؛ و سفید، مجید (۱۳۹۱). بررسی مشکلات فرهنگی زندگی خوابگاهی دانشجویان پسر خوابگاه‌های دانشگاه یزد. فصلنامه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۲(۵)، ۲۶-۹.
- پرتوی‌نژاد، علی؛ احمدی طهران، هدی؛ حیدری، اکرم؛ کیهانی، محمد؛ و تازیکی، صادقعلی (۱۳۹۰). مقایسه میزان افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی و طلاب حوزه علمیه قم، سال ۱۳۸۸. مجله دانشگاه علوم پزشکی قم، ۵(۳)، ۴۹-۵۲.
- جلیلیان، فرزاد؛ امدادی، شهره؛ کریمی، مهرداد؛ براتی، مجید؛ و غریب‌نواز، حسن (۱۳۹۰). افسردگی در بین دانشجویان، بررسی نقش خودکارآمدی عمومی و حمایت اجتماعی درک شده. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی و درمانی همدان، ۱۸(۴)، ۶۶-۶۰.
- دهداری، طاهره؛ جعفری، علیرضا؛ و جوینی، حمید (۱۳۹۰). بررسی دیدگاه‌های دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تهران در مورد عوامل موثر بر مصرف قلیان. مجله علوم پزشکی رازی، ۱۹(۹۵)، ۲۴-۱۷.
- دهقانی، خدیجه؛ زارع، اصغر؛ دهقانی، حمید؛ صدقی، هاجر؛ و پورمحمد، زهرا (۱۳۸۸). شیوع و عوامل مرتبط با سوء مصرف مواد مخدر در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد. فصلنامه دانشگاه شهید صدوقی یزد، ۱۸(۳)، ۱۶۹-۱۶۴.
- رضایی آدریانی، مرتضی؛ آزادی، آرمان؛ احمدی، فضل‌اله؛ و واحیدیان عظیمی، امیر (۱۳۸۶). مقایسه میزان افسردگی، اضطراب، استرس و کیفیت زندگی دانشجویان دختر و پسر مقیم خوابگاه‌های دانشجویی. فصلنامه پژوهش پرستاری ایران، ۲(۵۴)، ۳۸-۳۱.
- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۷۶). مقدمه‌ای بر آسیب‌های اجتماعی. تهران: آوای نور.
- سراج‌زاده، سید حسین (۱۳۸۳). طرح شیوع‌شناسی مصرف مواد مخدر، نمونه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
- سراج‌زاده، سید حسین و همکاران (۱۳۸۲). طرح نگرش‌ها و رفتار دانشجویان، نمونه دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران: تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم تحقیقات و فناوری.
- سلطانی، محمدعلی (۱۳۷۴). اثرات جمعیت بر ناهنجاری‌های اجتماعی. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۳۹، ۱۲۶-۱۱۷.
- شجاع نوری، فروغ الصباح؛ و شکری، فرزانه (۱۳۹۲). شناسایی و طبقه‌بندی مشکلات و آسیب‌های زندگی دانشجویان دختر غیر بومی (مطالعه کیفی). مهندسی فرهنگی، ۸(۷۷)، ۱۶۸-۱۴۵.
- طارمیان، فرهاد؛ بوالهروی، جعفر؛ پیروی، حمید؛ و عسگری، علی (۱۳۹۲). شیوع مصرف مواد در دانشجویان دانشگاه‌های علوم پزشکی تهران. اعتیاد پژوهی، ۷(۲۸)، ۲۱-۹.

- فروتنی، محمدرضا؛ رضاییان، محسن (۱۳۸۴). شناخت و سوء مصرف مواد مخدر در بین دانشجویان شهرستان لار. فصلنامه پرستاری ایران، ۱۸(۴۳)، ۳۰-۲۱.
- فروغالدین عدل، اکبر؛ صدرالسادات، سیدجلال‌الدین؛ بیگلریان، اکبر؛ و جوادی‌یگانه، محمدرضا (۱۳۸۳). تاثیر همنشینی و معاشرت با گروه هنجارشکن و گرایش جوانان به اعتیاد. رفاه اجتماعی، ۴(۱۵)، ۳۳۴-۳۱۹.
- کامیار، غلامرضا (۱۳۷۹). حقوق شهرسازی. تهران: نشر مجد.
- کرد میرزا، عزت‌اله؛ آزاد، حسین؛ و اسکندری، حسین (۱۳۸۲). هنجاریابی آزمون آمادگی اعتیاد به منظور شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران. فصلنامه اعتیاد پژوهی، ۱(۲)، ۸۰-۴۷.
- مرجانی، سیدهادی (۱۳۸۴). بررسی خوداثربخشی در تصمیم‌گیری شغلی دانشجویان دانشگاه‌ها. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- مرجانی، سیدهادی (۱۳۸۳). بررسی سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه‌های تهران. تهران: مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی.
- مرجانی، سیدهادی (۱۳۷۲). بررسی تأثیرات ضعف فضای کنترلی خانه، مدرسه و دوستان بر بزهکاری نوجوانان شهر تهران. تهران: استانداری تهران.
- ممتاز، فریده (۱۳۸۱). انحرافات اجتماعی: نظریه‌ها و دیدگاه‌ها. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- هاشمی محمدآباد، سید نذیر؛ زاده‌باقری، قادر؛ و غفاریان شیرازی، حمیدرضا (۱۳۸۲). بررسی عوامل مرتبط با افسردگی در دانشجویان دانشگاه‌های یاسوج در سال ۱۳۸۰. مجله تحقیقات پزشکی، ۲(۱)، ۲۷-۱۹.
- هال، ادوارد تی (۱۳۷۶). بعد پنهان (مترجم: دکتر منوچهر طیبیان). تهران: نشر دانشگاه تهران.
- گزارش وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (۱۳۹۳). مباحثی در حوزه سیاستگذاری اجتماعی، نگاهی به پدیده سوء مصرف مواد مخدر در ایران. تهران: وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.
- فاضلی، محمد (۱۳۸۷). تصویری از سبک زندگی فرهنگی جامعه دانشجویی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۱(۱)، ۱۹۸-۱۷۵.
- عسگری، علی؛ و شارع پور، محمود (۱۳۸۸). گونه‌شناسی مدارا و سنجش آن در میان دانشجویان دانشکده‌های علوم اجتماعی تهران و علامه طباطبایی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۲(۴)، ۳۴-۱. doi: 10.7508/ijcr.2009.08.001
- افقی، نادر؛ و صادقی، عباس (۱۳۸۸). مطالعه تطبیقی ارزش‌ها و هنجارها و رابطه آن‌ها با آتومی؛ مطالعه موردی دانشجویان ساکن در خوابگاه‌های دانشگاه گیلان. فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ۲(۴)، ۱۰۶-۶۵.
- مثنوی، عطالله، سام‌آرام، عزت‌الله، حسینی، سیداحمد، آقابخش، حبیب‌الله فروغان، مهشید، صدرالسادات، سیدجلال، رهگذر، مهدی (۱۳۸۴). نگرش دانشجویان خوابگاهی دانشگاه علوم پزشکی ایران در مورد رفتارهای انحرافی در خوابگاه‌ها - تهران ۱۳۸۴، فصلنامه علمی پژوهشی توانبخشی، ۶(۴)، ۲۱-۲۵.

- Knox, P., & Pinch, S. (1993). *Urban social geography, an introduction* (6th ed.). New York: Pearson.
- Hoffman, J. A., & Weiss, B. (1987). Family dynamics and presenting problems in college students. *Journal of Counseling Psychology*, 34(2), 157-163. doi: 10.1037/0022-0167.34.2.157
- Kenny, M. E., & Donaldson, G. A. (1991). Contributions of parental attachment and family structure to the social and psychological functioning of First-year college students. *Journal of Counseling Psychology*, 38(4), 479-486. doi: 10.1037/0022-0167.38.4.479
- Lapsley, D. K., Rice, K. G., & FitzGerald, D. P. (1990). Adolescent attachment, identity, and adjustment to college: Implications for the continuity of adaptation hypothesis. *Journal of Counseling & Development*, 68(5), 561-565. doi: 10.1002/j.1556-6676.1990.tb01411.x
- Lopez, F. G., Campbell, V. L., & Watkins, C. E. (1988). Family structure, psychological separation, and college adjustment: A canonical analysis and cross-validation. *Journal of Counseling Psychology*, 35(4), 402-409. doi: 10.1037/0022-0167.35.4.402
- Larose, S., & Boivin, M. (1998). Attachment to parents, social support expectations, and socioemotional adjustment during the high school-college transition. *Journal of Research on Adolescence*, 8(1), 1-27. doi: 10.1207/s15327795jra0801_1
- Gerdes, H., & Mallinckrodt, B. (1994). Emotional, social, and academic adjustment of college students: A longitudinal study of retention. *Journal of Counseling & Development*, 72(3), 281-288. doi: 10.1002/j.1556-6676.1994.tb00935.x
- Ryan, R. M., & Lynch, J. H. (1989). Emotional autonomy versus detachment: Revisiting the vicissitudes of adolescence and young adulthood. *Child Development*, 60(2), 340. doi: 10.2307/1130981
- Griffin, D. W., & Bartholomew, K. (1994). Models of the self and other: Fundamental dimensions underlying measures of adult attachment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(3), 430-445. doi: 10.1037/0022-3514.67.3.430
- Wirth, L. (1938). Urbanism as a way of life. *American Journal of Sociology*, 44(1), 1-24. doi: 10.1086/217913
- Hirschi, T., & Stark, R. (1969). Hellfire and delinquency. *Social Problems*, 17(2), 202-213. doi: 10.1525/sp.1969.17.2.03a00050
- Chickering, A. W. (1969). *Education and identity*. Jossey-Bass, The University of Michigan
- Gerdes, H., & Mallinckrodt, B. (1994). Emotional, Social, and Academic Adjustment of College Students: A Longitudinal Study of Retention. *Journal of Counseling & Development*, 72(3), 281-288. doi:10.1002/j.1556-6676.1994.tb00935.x

